

lià *tritare* «sminuzzare», ‘engrunar’, *trito* ‘triturat’, it. ant. i dial. *tritare* ‘batre els cereals’ (REW, 8922; M-Lübke, *W. u. S. I.*, 214), oc. ant. *trit* «broyé», ‘desgastat’, *trida* «triture, miettes», cat. *trits* ‘farina de segó’; ¹ o bé: *b*) una de les formes verbals que he aplegat sota *PAL TREJAR* (cf., p. ex., el tort. *paltrugar* = *paltrigar*); *paltrigar* és també ‘engrunar, esmicolar, esbocinar’ segons Lab. (1840ss.).

DERIV.: *Paltrigada*, *paltrigadissa*, *-gador*, *-gament*.

¹ «Foulé aux pieds, écrasé, broyé, moulu (blé)» es diu *PROTRITUS* en llatí clàssic i de totes les èpoques, des de Plaute fins a Virgili, Tàcit, Gelli, Valeri Màxim etc., *PROTRIMENTA* per a «hachis» era encara usat per Apuleu, *pertritum* és «broyé, concassé» en l’hispanic Columella; els nostres diccs. vells, com Lacav., tradueixen *paltrigar* justament per *proterere*, participi *protritum*. Aniria, doncs, tot sol, **PROTRITARE* com a freqüentatiu de *proterere/protritum*: tenim el freqüentatiu *TRITARE* documentat en antiga glossa llatino-grega, traduït per ‘batre, triturar’ (CGL II, 459.56). També podríem dir, doncs, que **PROTRITARE* va donar *portridar*, *páltridar* amb dissimilació, i fóra dir quasi el mateix que l’alternativa *a*).

No es pot dir que *paltrina* hapax de Desclot (§ 159, *Cor.*, p. 336) sigui mot català, car es tracta de la *peitrine* (*poitrine*) o pit d’un cavaller francès travessada per la coltellada d’un català: està escrit doncs a manera de caricatura catalana del mot francès antic.

PALTRÚ, f., amb les seves variants *PALTRUU*, *paltruc*, *paltruc*, *paltrót*, *paltróta*, *sa poltrú*, *pultrú*, *palatrup* etc., ‘pell dels budells dels animals sacrificats’, especialment la del porc usada per fer-ne embotits: origen incert; la comparació fonètica de les formes del mot suggereix una base comuna com *PERTRŪD-* o *PERTRŪD-*, que podria resultar d’una vella alteració del gr. *περτρών(α)ιον* ‘membrana que recobreix la massa intestinal del baix ventre’, emprada pels veterinaris de l’escola greco-llatina de veterinària de Salern; potser alteració per influència dels mots llatins *pertrūdīt* ‘ha foradat’ i *protrūdēre* ‘empènyer avant’, que els recordaven les operacions veterinàries practicades amb el *bota-avant*. □ 1.ª doc.: *paltruu* 1372, Jacme Marc, c. 1390 L. d’Aversó; *peltruc*, *pa-*, S. XIV.

En l’un (1063) i en l’altre (1336.6) figura com a rima de *duu*, *luu*, *pruu*, *cruu*, *suu* i de *nuu* (adj.) i *nuu* (subst.): enumeració quasi completa dels mots (tots ben coneguts i importants) que tenen el vell diftong *uu*: *nuu* de *NŪDUS* i de *NŌDUS/NUDUS*, *cruu* < *CRŪDUS*, *pruu* *PRUDIT* (< *prūrit*), *suu* *SŪDŌ*, *duu* *DŪCIT*, *luu* *LŪCET*; ¹ per més que no duguin definició, essent un mot d’estructura tan plena i singular, és clar que no hi pot haver dubte sobre la identificació que n’hem fet.

La major part de les variants tenen una *-r* darrere la *t*. Això no fa sinó augmentar l’interès de la variant *peltruc* o *paltruc* que ja tenim documentada tres vegades en fonts importants del S. XIV — justament, segons la teoria etimològica esbossada dalt, aquesta *-r* hauria de ser afegida per repercussió de l’altra, a la manera

de *murtra*, *tartrana*, i influència de *protrudere*. «Basta a tota bona dona donar simple comiat a tot hom que ella conega que sia de mal *peltruc*, ne ha hom al món, que seny ni vergonya haja, que torn puy a tal dona», passatge que el *DAG.* cità d’un ms. d’Eiximenis (f° 418v, per desgràcia oblidant-se de posar-hi el nom de l’obra); però aquesta mateixa frase *mal* o *àvol peltruc* la retroba *AlcM* en dues cartes de l’epistolari de Pere el Cerimoniós (doncs, entorn de 1350, i difícilment més ençà de 1380): «en regne de València havia molt *àvol peltruch*», «a açò que ns fets saber que hi ha de *àvols peltruchs* --- trametets-nos tots aquells en qui hajats suspitat».

És una pensada extravagant la del diccionari *Alcover-Moll*, de relacionar això amb l’angl. [1] mj. *paltock* (> fr. *paletot*, cat. recent *paltó*), ‘espècie de levita o de casaca’: sota el pretext que a *Sopeira* comparen la dona mal fargada o fardassa (com es fa pertot) amb un embotit o un botifarró d’aires disforjos. Qui vulgui beure a galet té dret a fer-ho, però aquí hi ha l’agreujant de posar aquesta escorrialla, recent i secundària, com a significat bàsic i acc. 1. I a la cua les grans autoritats literàries i medievals. És clar que en la frase d’Eiximenis i del Cerimoniós ens cal sobreentendre la idea bàsica del que diríem en cast. *un mal embuchado*, en italià *un mal boccone*? en cat. *una cosa de mal bocí*: recordem que *donar mal bocí* és ‘emetzinar’, en la nostra llengua: frase consagrada des del *Fasset* del S. XIV, fins a la pàgèsia nostra muntanyenca i mallorquina; en tot això juga una mica el record pertinaç del *mal BOCI* de fruita que Eva donà al Primer pare, com ja escrivia *StVicentF*.

Amb la frase de *Sopeira* és clar que el que s’hauria hagut de relligar és el romanç del segle XVIII, recollit en el diccionari *Aguiló*: «si prenc la dona gruixuda semblarà un *peltruc*». Ras i curt: en tot això és visible que la idea bàsica és la de l’embotit fet amb la *paltrú*, que resta més viva que enlloc a les Illes; el mateix *AlcM* ja se’n degué adonar després, en què fa la reserva d’unes «formes balears en *-uu* o *-ú*». I m’afanyo a reconèixer que sense l’arreglada de variants que aquí ens aporta el gran dicc. aniríem ben esmaperduts en la recerca dels orígens i del passat d’aquest mot curiosíssim. El mèrit dels resultats que obtinguem són, doncs, d’En Moll i no pas meus.

Certament que ens crida l’atenció això de «la forma balear en *-uu*» amb tan insòlit diftong, i majorment no coneixent altra documentació de tal forma, quasi amb l’única excepció d’aquells diccs. de rims (que ningú no havia citat per a tal cosa, i que fins havien estat en part o en tot inèdits); ni en les indicacions de pronúncies locals no indica el mateix *AlcM* res de diftong, ni tampoc en grafies (solament *poltruu* com a definició de la variant maonesa): n’hi ha per creure que *Moll* devia tenir-ne a la vista alguna dada i que no pensà a consignar-la explícitament.

La primera dada lexicogràfica és la del *Belv.*: «*poltruc*: mala persona petita i molt grassa: *pastel embote* (o sigui *p. en bote*), *morcón*, brevis obesusque homo» (recollit pel Lab. 1840 sense altre canvi que